

PAPER DETAILS

TITLE: ZORBALIK DAVRANIS EGILIMI ÖLÇEGININ GEÇERLILIK VE GÜVENILIRLIK ÇALISMASI

AUTHORS: Aysin SATAN,Adnan KULAKSIZOGLU

PAGES: 115-126

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1812>

ZORBALIK DAVRANIŞ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Ayşin SATAN *
Adnan KULAKSIZOĞLU **

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimlerini belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirmek, bu amaç doğrultusunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını gerçekleştirmektir. Bu çalışmada, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (ZDEÖ) kullanılmıştır. Araştırmada ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıflara devam eden 152 öğrenci geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında çalışma grubunu oluşturmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, madde toplam korelasyon katsayısı, test tekrar test güvenilirliği, madde güvenilirliği, kapsam, bilinen grup karşılaştırılması, yapı ve kriter geçerlilikleri hesaplanmıştır. Güvenirlilik çalışmasında, test tekrar test sonuçları .903 olarak bulunmuştur. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin (ZDEÖ) genel toplam güvenilirliği için hesaplanan iç tutarlılık katsayılarından en yüksek güvenilirliği Cronbach Alfa (.954) olarak bulunmuştur. Kaiser Meyer-Olkin değerinin (.835) .50'nin üstünde olması nedeni ile örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmaya uygun olduğu anlaşılmıştır. Barlett test sonucunun da anlamlı olması nedeni ile ölçülen özelliğin evren parametresinde çok boyutlu bir değişkenden geldiği kabul edilmiştir. Varimax rotated yöntemi ile yapılan faktör analizi sonucunda Birinci alt boyutun özdeğeri 7.707, ikinci alt boyutun öz değeri 7.197, üçüncü alt boyutun özdeğeri 5.912 ve son alt boyutun öz değeri 5.404 olarak bulunmuştur. Ölçek, beşli (5'li) Likert tipi derecelendirme ölçeği şeklinde olup 67 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışma Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin(ZDEÖ) geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Zorbalık davranış eğilimi, güvenilirlik, geçerlilik

* Öğr. Gör. Dr. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

** Prof.Dr. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF THE BULLYING BEHAVIOR TENDENCY SCALE

SUMMARY

The general purpose of this research is to develop a scale in order to determine the bullying tendency of secondary school students and to realize validity and reliability study through this purpose. In this research, Bullying Behavior Tendency Scale (VBTS) is used. One hundred and fifty two students attending at 6th, 7th and 8th grades form the study group in scope of validity and reliability analysis. The scale's internal consistency coefficient, item total correlation coefficient, test repeat test reliability, material reliability, scope, known group comparison and structure and criterion validities have been calculated. In reliability study, test repeat test results are found as .903. The highest reliability of internal consistency coefficient which was calculated for the general total reliability of Bullying Behavior Tendency Scale is found out to be Cronbach Alfa (.9545). Since Kaiser Meyer- Olkin value (.835) is bigger than .50, it is understood that example size is appropriate to make factor analyses. The measured feature is accepted to be coming from a multidimensional variable in universe parameter because Bartlett test result is found meaningful, too. In the result of factor analyses made with Varimax rotated method, it is found that eigenvalue of first sub-dimension is 7.707, eigenvalue of second sub-dimension is 7.197, eigenvalue of third sub-dimension is 5.912 and eigenvalue of last sub-dimension is 5.404. These sub-dimensions are named as Physical, Verbal, Entertainment Target and Emotional Bullying.

Key words: Bullying, behavior tendency, reliability, validity

Günümüzde okullarda zorbalığın görülme sıklığı ile ilgili haberler her geçen gün artmaktadır. Zorbalık, çatışma, şiddet veya münakaşadan farklı olmakla birlikte basit bir fiziksel aşağılama olarak görülmemelidir. Zorbalık, okullarda çocukların iyi durumda olmalarından sorumlu olan tüm kişilerin dikkatini ve ilgisini gerektiren önemli bir problem alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Zorbalıkla ilgili yapılmış olan çalışmaların çoğunda Olweus'un zorbalık tanımı kullanılmaktadır. Olweus zorbalığı, saldırganlığın bir biçimi olarak açıklanmakta ve tahrik edilmeden bir veya daha fazla öğrencinin düzenli olarak ve kasten bir öğrenciye yapmış oldukları olumsuz davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 2003).

Zorba-kurban problemlerinin çoğu çocukluk ve ergenlik boyunca ortaya çıkmaktadır. ergenlik döneminin spesifik özellikleri, zorba-kurban problemleri ile ilgili çalışmaları bu yaş grubu için önemli kılmaktadır. Ergenlik, fiziksel, psikolojik değişikliklerin yoğun ve hızlı yaşandığı bir dönemdir. Ancak bu hızlı değişim karmaşa, yetersizlik ve güvensizlik duygularına yol açmakta ve pek çok gençte istenmeyen davranış biçimlerini ortaya çıkartmaktadır. Fiziksel değişiklikler taciz, kızdırma, vurma gibi fiziksel güce dayalı zorbaca davranışları güçlendirmektedir. Bu durum, ergene kuvvet açısından ayırt edici avantajlar sağlamaktadır. Ergenlik döneminde sosyal-bilişsel beceriler, sosyal

kıyaslama, benlik bilinci ve sosyal statüye ilişkin kaygılar ortaya çıkması sözel içerikli (utandırmak, lakap takmak, gruptan dışlamak vb.) zorba davranışların oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Ergenlikte benlik değerinin sık sık değişmesi, pozitif benlik algısının oluşumuna ya da kazanılmasına karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Ergenlik dönemindeki bu değişiklikler, gençlerin zorba veya kurban olmalarında belirleyici rol oynamaktadır. İlköğretim birinci kademedan ikinci kademeye geçiş, ergenlerin yeni sosyal gruplar oluşturmaları ve daha geniş bir yabancı akran kitlesi ile etkileşime geçmeleri konusunda bir talep oluşturarak zorbalık problemlerindeki artış için önemli bir faktör oluşturmaktadır (Rigby ve Slee, 1991; Batsche ve Knoff, 1994).

Literatürde ki araştırmalara baktığımızda İngiltere’de çocukların ve ergenlerin yaklaşık %23’ü zorbalığa maruz kalmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin %15 ile %20’si okul yılları boyunca fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalacakları ile ilgili korkuları bulunmaktadır (Batsche ve Knoff, 1994).

Olweus’un 1983’de Norveç’te 84.000 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin %15’i zorba-kurban problemlerine karışmıştır. Bu araştırmada her 7 öğrenciden 1’i zorbalıkta bulunmaktadır. Yaklaşık %9 öğrenci kurban ve 9.000 öğrencinin hem kurban hem de zorba oldukları belirtilmektedir (Olweus, 2003)

Okullarda artan zorba davranışları cinsiyet faktörü ile birlikte değerlendirdiğimizde genel eğilim erkeklerin kızlardan daha çok zorba davranışlara başvurdukları ve kızların erkeklerle göre daha fazla zorbalığa maruz kaldığı yönündedir. İngiltere’de yapılan bir araştırmada da zorbalığın %65’inin erkekler, %15’inin kızlar tarafından %19’unun ise hem kız hem de erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir (Boulton ve Underwood.1992). Olweus yaptığı araştırmada 5-7. sınıflardaki erkeklerin zorba davranışlarının büyük bir çoğunluğunu kızlara yönelttiklerini bulmuştur (Olweus,1996). İstanbul’da Dölek (2002) ve Satan (2006) yapmış oldukları araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Zorbalık biçimleri açısından cinsiyet farkları dikkate alındığında kızlar arasında sözel zorbalık daha çok kullanılırken erkekler arasında fiziksel zorbalık daha fazla tercih edilmektedir (Rigby, 1995).

Zorba davranışları sınıf seviyesiyle birlikte değerlendirdiğimizde sınıf seviyesi yükseldikçe zorbalık olaylarının azaldığı görülmektedir. Yüksek sınıflarda zorbalık yapan öğrencilerin okul nüfusuna oranı düşmektedir. Aynı zamanda fiziksel zorbalık yüksek sınıflarda daha az kullanılırken sözel ve psikolojik zorbalık daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Zorbalık olaylarındaki azalma, sınıf seviyeleri küçüldükçe öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarını daha kolay ifade edebilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. (Olweus,1993; Underwood ve Boulton, 1992; Bjorkquist, Lagerspetz ve Kaykianen 1992; Champion, Vernberg, Shipman, 2003).

Sonuç olarak, okullarda var olan zorba davranışların azalması için bu davranışları ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracına ihtiyacın olması bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmek amacıyla yürütülen tarama modeli bir çalışmadır.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini İstanbul'daki Bahçelievler İlköğretim Okulu, Halil Atamavcı İlköğretim Okulu ve Halil Tekin İlköğretim Okulundan oluşmaktadır. Örneklem, bu okulların 6., 7. ve 8. sınıflarına devam eden 152 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin %44'ü (67) kız ve %56'sı (56) erkek olup 6.sınıf öğrencilerinin %33 (16) kız, %67'si (32) erkektir. 7. Sınıf öğrencilerinin %52'si (27) kız, %24'ü (24) erkektir. 8.sınıf öğrencilerinin %45'i (24) kız, %55'u (29) erkektir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada uygulanan ölçek Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (ZDEÖ) dir.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (ZDEÖ)

Yapılan geçerlilik ve güvenirlik analizlerinden sonra madde sayısı 67 olarak tespit edilmiştir. Ölçek, beşli (5'li) likert tipi derecelendirme ölçeği olup dört alt bölümden oluşmaktadır. Bu alt bölümler; Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığıdır.

Veri Analizi

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin güvenirliğini sınamak amacıyla test-tekrar test analizi kullanılmıştır. Burada pearson r değeri anlamlı, t değerinin de anlamsız sonuç vermesi beklenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması için iç tutarlılık katsayısı Crobach Alfa yöntemi ve ölçeğin iki yarıya ayrılması ile Spearman-Brown ve Guttman iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Testin güvenirlik katsayısını belirlemek için madde analizi işlemleri yapılmıştır. Her bir soru için madde toplam ve madde kalan değerleri elde edilmiş ve sonuçlar istatistiksel açıdan anlamlılıkları sınanmıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin geçerliğini sınamak amacıyla dört ölçüt kullanılmıştır. Bunlar; 1. İçerik / Kapsam Geçerliliği, 2. Bilinen Grup Karşılaştırması, 3. Ölçüt-Bağımlı Geçerliliği, 4.Yapı Geçerliliği analizleridir.

BULGULAR

Güvenirlilik

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin uygulamadan uygulamaya tutarlı sonuçlar verebilmesini ve zamana göre değişmezlik gösterebilmesi için test-tekrar test analizi kullanılmıştır.

Tablo 1. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Ölçekleri
Bazında Test-Tekrar Test Sonuçları

	n	r
FZB	78	.74**
SZB	78	.80**
EAZB	78	.75**
DZB	78	.70**
Toplam	78	.90**

p<.01**

Tablo 1’de görüldüğü gibi Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinin kararlılık anlamında güvenilirliğini belirlemek amacıyla toplamda test-tekrar test güvenirliliği p<.01 düzeyinde manidar ve r=.90 bulunmuştur. Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinin ön test son test uygulamaları arasındaki ilişkiye faktörler bazında bakıldığında, FZB’nin ön –son uygulamaları arasındaki ilişki r=.74, p<.01 SZB’nin ön-son uygulamaları arasında r=.80, p<.01; EAZB’nin ön-son uygulamaları arasında r=.75 p<.01; DZB’nin ön-son uygulamaları arasında r=.70 p<.01 düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Burada alt boyut ve testin toplamında pearson r değeri istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuş,t değeri ise istatistiksel açıdan anlamlı bir sonuç vermemiştir.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin güvenilirliğini sınamak İç Tutarlılık Katsayıları analizi yapılmıştır.

Tablo2. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	r
Cronbach α	152	0.95**
Spearman Brown	152	0.87**
Guttman	152	0.87**

p<.01**

Tablo 2 ’de olduğu gibi testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha = 0.95$ olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda ölçekteki tüm maddelerin alpha değerini pozitif

bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Cronbach Alpha Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenilirlik (Split-Half Reliability) ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.87; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.87 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Boyutlar için yapılan Cronbach α iç tutarlılık katsayıları ise fiziksel zorbalık boyutu ,90; sözel zorbalık boyutu ,89; eğlence amaçlı zorbalık alt boyutu ,83 ve duygu zorbalığı alt boyutu ,84 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin toplam ve alt boyutlarda çok yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Testin genel güvenilirliğinin sınanmasından sonra Zorbalık Davranış Eğilimi testinin madde analiz işlemlerine geçilmiştir. Madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırdediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. Item-total ve item-remainder analizlerinde tüm puan türleri için $p < .01$ seviyesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27'lik puan grubu ile alt %27'lik puan grupları arasında ilişkisiz grup t testi yapılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinin 24. ve 49. Maddeleri $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu iki madde dışında tüm maddelerin puanları $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bir maddenin bir test kapsamında kalabilmesi için en azından birinde anlamlı olması gerekmektedir. Hiçbir madde üç teknikte de anlamsız sonuç vermemektedir. Bu nedenle bütün maddelerin test kapsamında kalmasına karar verilmiştir (Ergin,1995).

Geçerlilik

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin geçerliğini sınamak amacıyla içerik, kapsam, bilinen grup karşılaştırılması, kriter ve yapı geçerliliği analizleri uygulanmıştır.

Bu araştırmada ölçeğin kapsam geçerliğine belirlemek için araştırmacı tarafından ilköğretim II. kademedeki 112 öğrenci, 24 öğretmen ve 28 rehber öğretmenden oluşan heterojen bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Bu örneklem grubuna okulda gördükleri tipik zorba davranışları yazmaları istenmiş ve bu yöntem sonucunda madde havuzunda 251 madde oluşturulmuştur. 251 madde 15 uzman görüşüne sunulmuştur. Her bir uzmanın ifadelerle vermiş oldukları puanların frekans ve yüzdelikleri bulunmuştur. Frekans ve yüzdelikleri en yüksek olan ifadelerle birlikte literatüre uygun olan fakat frekansları ve yüzdeleri daha düşük olan 15 ifadede eklenerek ölçekte gerekli düzeltmeler yapılmış ve 97 maddeden oluşan denemelik form hazırlanmıştır. Maddelerin 30'u tek yönlü yanıtlama eğilimini ortadan kaldırmak amacıyla ters ifadeye çevrilmiştir. Maddeler Likert tipi dereceleme ölçeği halinde yazılmış ve basamak sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Maddelere verilecek yanıtlar “ Hiçbir Zaman Katılmıyorum”, “Çok Az Katılıyorum”, “Bazen Katılıyorum”, “Çoğu Zaman Katılıyorum” ve “ Her Zaman Katılıyorum” şeklinde sıralanmıştır. Ölçekteki 97 madde karışık bir şekilde düzenlenmiştir. Ölçeğin puanlaması ise 1-5'lik bir skala üzerinde yapılarak, ters ifadelerde puanlar tam tersine 5-1 dönüştürülmüştür.

Benzer ölçek geçerliliğini sınamak için Dölek(2002)'in geliştirdiği “Zorbalık Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 26 soru bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği” ile Dölek(2002) tarafından geliştirilmiş olan “Zorbalık Eğilim Ölçeği” arasındaki ilişkiyi bulmak için Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi kullanılmıştır. İki ölçek arasında pozitif bir ilişki ($r=.44$, $p<.01$) bulunmuştur. Bilinen Grup Karşılaştırılması yönteminde ölçekten anlamlı olarak farklı puan alabilecek grupları belirlemek için öğrencilere “Bu dönem zorbaca davranışta bulundunuz mu” sorusuna alınan cevaplar iki grupta toplanmış ve gruplar arası farka bakılmıştır (Karasar,1995; Polit ve Hungler,1997; Wood ve Haber,1994). Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği toplam puanı zorbalıkta bulunmaya göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($t(494)= 2.32$, $p<.05$). Okulda zorbalık da bulunan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri ($x=110.87$) zorbalıkta bulunmayan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine ($x= 16.28$) göre daha yüksektir. Alt boyutlar düzeyinde Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı boyutu hariç Diğer boyutlar için “zorbaca davranışta bulundum” diyenlerin zorbalık eğilimlerinin yüksek çıkması ölçeğin zorbaca eğilimleri başarıyla ölçtüğü şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmada kriter geçerliliğini sınamak için Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği” ile Erdoğan (2003) tarafından uyarlanan “Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” arasındaki ilişkiyi bulmak için Pearson Moment Correlation katsayısı kullanılmıştır. İki ölçek arasında pozitif bir ilişki ($r=.67$, $p<.01$) bulunmuştur. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinden yüksek puan alan öğrenciler, Matson Çocuklarda Olumsuz Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği’nde de yüksek puan almaktadır. Bu sonuca göre Zorbalık tutumları yükseldikçe, Olumsuz Sosyal Becerileri de yükselmektedir. Zorbalık, anti-sosyal ve saldırgan bir harekettir. Zorbalığın genellikle sosyal becerileri göstermedeki yetersizliklerden ve ön yargılardan meydana geldiği düşünülmektedir. Zorbalık bu kavramsal yapı içerisinde dikkate alındığında olumsuz sosyal beceriler arttıkça zorbalık eğilimin de arttığı söylenebilir (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999).

Yapı geçerliliğini sınamak için ilk olarak faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizinin ilk aşamasında da örneklem büyüklüğünün yeterliliğinin saptanması için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır. Araştırmada KMO .83 olarak bulunmuştur. Ayrıca verilerin çok değişkeli normal dağılımdan geldiği Bartlett’s testi ile test edilmiştir. Bartlett’s testi sonucu ($p<.01$, 5351,99) düzeyinde manidar bulunmuştur. Bu analizlerin sonucunda örneklem büyüklüğünün yeterli, değişkenlerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği söylenebilir (Tavşancıl, 2002). Bu çalışmada faktör analizi yük matrisi .30 ve üzerindeki maddeler alınmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre analize alınan 67 maddenin öz değeri 1’den büyük olan 4 faktör altında toplanmıştır. Bu dört faktör ölçeğin birlikte test toplam varyansını açıklama yüzdesi %40.134’tür. Dört faktör içerisinde özdeğeri en yüksek olan 8.707 ile birinci faktör tek başına test toplam varyansının %12.503’ünü karşılamaktadır. İkinci faktörün özdeğeri 7.199 olarak bulunmuştur ve tek başına test toplam varyansının 10.742’sini karşılamaktadır. Üçüncü faktörün özdeğeri 5.912’dir açıkladığı toplam varyans ise 8.824’tür. Sonuncu ve dördüncü faktörün özdeğeri 5.499’dur ve açıkladığı toplam

varyans 8.065 olmuştur. Buna göre, analizde önemli faktör olarak ortaya çıkan dört faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyansın ve ölçeğe ilişkin varyansın çoğunluğunu açıkladıkları görülmektedir (Tablo3.).

Tablo3. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Alt Boyutları	Özdeğer	Açıklanan Yüzde	Toplamlı Yüzde
1	8.707	12.503	12.503
2	7.199	10.742	22.244
3	5.912	8.824	32.068
4	5.499	8.065	40.134

TARTIŞMA

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İlköğretim İkinci Kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimlerini ölçmeği amaçlayan bir ölçektir. Uygulanan geçerlik analizlerinden ve güvenirlik analizlerinden (*İç Tutarlık ve madde toplam-madde hariç, madde ayırtedicilik*) elde edilen ölçümlerden hareketle bu ölçeğin ilköğretim ikinci kademe öğrenci grupları ile yapılacak araştırmalarda kullanılabileceği söylenebilir.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği 5’li Likert türü bir ölçek olarak tasarlanmıştır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 67 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan maddelerde ifade edilen duygu , düşünce ve davranışlar, ifadelere katılma derecesine göre hiçbir zaman katılmıyorum, çok az katılıyorum, bazen katılıyorum, çoğu zaman katılıyorum ve her zaman katılıyorum şıklarından birisi işaretlene bilinir. Birinci Alt Boyut:*Fiziksel Zorbalık*; İkinci Alt Boyut: *Sözel Zorbalık*; Üçüncü Alt Boyut: *Eğlence Amaçlı Zorbalık* ve Dördüncü Alt Boyut: Duygu Zorbalığıdır. Dört alt boyuta giren maddeler tablo 4’da verilmiştir.

Tablo 4. Alt Boyutlara Göre Maddelerin Dağılımı

Faktörler	Maddeler
1.Faktör: Fiziksel Zorbalık	7, 11, 13, 14, 23, 26, 28, 31, 33, 39, 41, 43, 47, 48, 50, 53, 54, 58, 68, 74, 78,
2.Faktör: Sözel Zorbalık	10. 52. 70. 71. 80. 81. 82. 83. 84. 87. 91. 92. 94. 95. 96. 97. 3. 62. 65. 73. 77
3.Faktör: Eğlence Amaçlı Zorbalık	29, 35, 51, 56, 57, 61, 63, 66, 69, 75, 79, 88, 89
4.Faktör: Duygu Zorbalığı	12, 15, 18, 24, 25, 46, 49, 93

Ölçekten en fazla 335 en az 67 puan alınabilmektedir. Ölçekte tersine dönmüş 6 ifade bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği zorbalık eğiliminin de yüksek olduğunu göstermektedir.

Birinci faktörde (Fiziksel Zorbalık) fiziksel olarak vurmak, itmek, dövmek, tartaklamak gibi zorbaca davranışları içeren maddelerden oluşmaktadır. Bu faktöre göre öğrencinin okuldaki zorbalık tutumunun fiziksel boyutunu ortaya çıkartmaya çalışan sorulardan oluşmaktadır. Olweus (1995) zorbalığı tanımlarken bir kişinin bilerek ve isteyerek diğer bir kişiye acı vermeyi veya yaralamayı ya da rahatsız etmeyi denemesini olumsuz davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu olumsuz davranışların, zorbalığın fiziksel boyutunu oluşturduğunu belirtmektedir.

Örnek maddeler;

7. Hoşlanmadığım birinin gruba girmesini istemem.
- 11.Oyun oynarken koyduğum kurallara uymayı döverim.
- 13.Sınıfta birini incitecek şeyler söylediysem o bunu hak etmiştir.
- 14.Küçük çocuklar korkutulduğunda yüzlerindeki ifade çok komik oluyor.
- 23.Bana hoşlanmadığım bir hareket yapılırsa tokat atarım.
- 26.Beni kızdıran kişilere vurmak isterim.

İkinci faktör (Sözel Zorbalık), zorbalık tutumunun sözel boyutunu ortaya çıkarmayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Bu sorular isim takma, küçük düşürme,hakkında söylenti yayma, alay, kötü şakalar yapma gibi ifadelerden oluşmaktadır.Zorbalık eyleminin zorba ile mağdurun uyumsuz bir sosyal süreçte iç içe geçmiş ve kolaylıkla krize dönüşebilecek bir sosyal davranış bağlamında ele alınması gerektiğini belirtilmektedir (Boulton, Trueman & Flemington, 2002; Dake, Price & Tellijohann, 2003).

Örnek maddeler;

- 10.Sessiz bir öğrenciyi kızdırmak kolaydır.
- 52.Sınıfta benden hoşlanmadığımı hissettiğim kişiye küçük düşürücü sözler söylerim.
- 70.Şaka olsun diye birisine isim takmak hoşuma gider.
- 71.Benim istediğimi yapmayan birisi ile konuşmam.
- 80.İlginç giyinen birisine takılmaktan hoşlanırım.

Üçüncü faktörde (Eğlence Amaçlı Zorbalıktır) zorbalık eğlenmek için veya şaka amaçlı davranışları içeren bir oyun olarak düşünülmektedir. Bu tür zorbaca davranışlarda bulunan kişiler genellikle mağdura verdikleri zarar ve üzüntünün farkında değildir.

Rigby ve Slee (1991) yılında Avustralya’da 8-12 yaşları arasındaki 667 çocuk arasında kurbanlara yönelik tutumları belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada çocukların %10’u mağduru seyretmenin eğlenceli olduğunu belirtmişlerdir . Bu alt boyutta yapılan davranışlar kötü niyetle yapılmayıp, mağdurun iyiliği için yapıldığı iddia edilen ama kişinin neşesini kaçıran, hevesini kıran davranışları içerir.

Örnek maddeler;

56.Benden güçsüz çocuklarla dalga geçmek hoşuma gider.

57.Bazı çocukları sinirlendirmek içindefetine abuk sabuk yazılar yazarım.

63.Benden küçük çocuklarla dalga geçmekten hoşlanırım.

66.Kendimden güçsüz çocuklara takılmak eğlencelidir.

75.Sınıfta birisi kırıldığı zaman onu anlayabiliyorum

89.Sınıfta birisi utanınca yüzündeki ifade beni güldürür.

Dördüncü faktör (Duygu Zorbalığı) ise zorbalığın duygusal boyutunu oluşturan ifadelerden oluşmaktadır. Bu faktör, kırıcı sözler, şakalar, duyguları önemsemeyen ve anlayamayan, empati becerisini gösteremeyen ifadelerden oluşmaktadır. Xin (2001) zorbaların ilişkilerinde empatik bir yaklaşım göstermediklerini belirtmektedir. Borg (1998) araştırmasında duygularda belirsizlik ve tatmin olamama duygusunun ortaokuldaki çocuklarda daha fazla görüldüğünü belirtmektedir.

Örnek maddeler;

12.Hareketleri ile beni sinirlendiren birisine kötü sözler söylerim.

15.Yaptığım esprilerden dolayı arkadaşlarımdan utanması beni güldürür.

18.Düşüncelerimi başkaları ile paylaşıyorum.

24.Sıkıntımı arkadaşlarımla konuşarak hafifletirim.

25.Sınıfta birisine küfür etmek beni sakinleştirir.

34.Sınıfta nedensiz yere birisine bağırırım.

KAYNAKLAR

- Bacanlı,H., Erdoğan, F. (2003). Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin (Messy) Türkçeye Uyarlaması. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 3 (2) 354-367.
- Batsche, G., Knoff, M. (1994). Bullies and Their Victims. *School Psychology Review*. 23(2). 165-174.
- Bjorkquist, K., Lagerspetz, K. ve Berts, M. King, E. (1982). Group Aggression Among School Children in Three Schools. *Scandinavian Journal of Psychology*. 23, 45-52.
- Borg, M. (1998). The Extent and Nature of Bullying Among Primary and Secondary School Children. *Educational Research*. 41.(2):121-143.
- Boulton,M., Trueman,M., Flemington, I. (2002). Associations Between Secodary School Pupils' Definitions of Bullying Attitudes Towards Bullying and Tendencies to Engage in Bullying: Age and Sex Differences. *Educational Studies*. 28(4):353-370.
- Boulton,J., Underwood,K. (1992). Bully/Victim Problems Among Middle School Children. *British Journal of Educational Psychology*.62,73-87.
- Champion, K., Vernber, E., Shipman,K. (2003). Nonbullying Victims of Bullies: Aggression, social skills and friendship. *Applied Developmental Psychology*. 24, 535-551
- Dake, J., Price,J, TellJohann, S. (2003). The Nature and Extent of Bullying at School. *Journal Of School Health*.73 (5):173-180.
- Dölek, N. (2002). İlk ve Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve “Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programı”nın Etkisinin Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ergin, D.Y. (1995.) Ölçeklerde geçerlik ve güvenirlik. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 7. 125-148.
- Graig, W. (1998). The Relationship Among Bullying vitimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children. *Journal of Personality and Individual Differences*. 24.123-130.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara. Nobel Yayınevi.

- Ma, Xin, Stewin, L. (2001). Bullying in school: Nature, effects and remedies. *Research* 60 (6): 12-17. 11-26
- Olweus, D. (2003). A Profile Of Bullying. *Educational Leadership*. 60 (6):12-17.11-26
- Olweus, D. (1996). Bullying in Mixed Sex Groups of Children. *Educational Psychology*. 16 Issue 4 439-454.
- Olweus, D. (1995). Aggressors and their Victims:Bullying at School Behaviours In N. Frude& H.Gault (Eds.), *Disruptive behaviour in Schools* 57-76. Chichester,U.K. Wiley.
- Olweus, D. (1993).Victimization By Pers;Antecedent and long Term Outcomes. Social Withdrawal,İnhibition and Shyness in Childhood..*Social Development*,6(1) 315-341.
- Rigby, K. (1996) Bullying in Schools and What to Do about It. Melbourne:ACER
- Rigby,K.,Slee,P.T. (1991). Bullying among australian school children:Reported behavior and attitudes towards victims. *Journal of Social Psychology*. 131, 615-27.
- Satan,A.,(2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü ve Bazı sosyo-Demografik Değişkenler İle İlişkisi.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Sutton,J., Smith,P., Swettenham,J. (1999). Socially undesirable need not be incompetent. *Social Development*, 8,132-134
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Wood,G., Haber,J. (1994). *Nursing research: Methods, critical appraisal and utilization*. Sotlouis Mosby-Year Book. 365-382.